

УДК 631.115.8:339.564:633.1

Г. С. Тимофієвакандидат економічних наук, доцент
Миколаївський національний аграрний університет**ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ СИСТЕМИ КООПЕРАЦІЇ
В КОНТЕКСТІ НАРОЩЕННЯ ОБСЯГІВ ЕКСПОРТУ ЗЕРНОВИХ
АГРАРНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ РЕГІОНУ**

У статті визначено необхідність реалізації потенціалу кооперації з метою нарощення експорту зернових аграрними підприємствами регіону. Досліджено розвиток кооперації в розвинутих країнах світу. Проведено SWOT-аналіз розвитку коопераційних об'єднань у сфері виробництва та експорту зернової продукції аграрними підприємствами регіону. Наведено схему збуту зерна через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив. Описано фактори успішної діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу та визначено напрями державної підтримки розвитку кооперації в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: кооперація, сільськогосподарський кооператив, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, експорт, світовий ринок зерна, аграрне підприємство.

I. Вступ

Значний внесок у вирішення світової продовольчої проблеми, насамперед, покликані внести країни зі значним потенціалом виробництва сільськогосподарської продукції, у тому числі зерна. Наразі зерновий ринок обіймає один з найбільших сегментів і становить близько 25% світового ринку аграрної продукції.

На думку Глави українського підрозділу одного з найбільших світових трейдерів сільгоспсировини Noble Group В. Осадчука, в Україні – колосальна різниця між внутрішнім споживанням зерна та його виробництвом. Це співвідношення зумовлює зростання експорту, оскільки українські сільгосптоваровиробники продовжують нарощувати виробництво [8]. Слід відмітити, що основні об'єми експорту зернових з України забезпечує десяток найбільших підприємств, таких як ТОВ СП “Нібулон”, ТОВ “Луї Дрейфус Україна ЛТД”, ТОВ “Кернел Групп”, ТОВ Альфред С. Топфер Інтернешенал, ПП “Серна”, ПАТ “Компанія “Райз”, Державна продовольча зернова компанія та ін. Зазначені підприємства у своїй більшості є трейдерами, а не безпосередніми виробниками зерна. Аграрні ж підприємства здебільшого самостійно не експортують зерно, продаючи його трейдеру за встановленою ним ціною. Відтак, прибутковість їх діяльності є значно нижчою, ніж могла би бути за умов самостійно виходу на зовнішній ринок.

Така ситуація зумовлена низкою причин, починаючи від рівня кваліфікації керівництва підприємства, який не дає змоги ефективно здійснити зовнішньоторгову операцію, закінчуючи відсутністю можливостей підприємства самостійно сформувати потрібну партію товару. В таких умовах зростає роль кооперації. Досвід європейських країн засвідчує, що кооперація в сільському господарстві

здатна забезпечити аграрним підприємствам нарощення обсягів заготівлі сільськогосподарської продукції та її товарообороту, розвиток матеріально-технічної бази, послуги зі зберігання та переробки вирощеної продукції.

Окремі проблемні аспекти кооперативного руху відображені в працях таких науковців, як Б. Алан [1], С. Бабенко [3], Дж. Бірчел [2], І. Витанович, Г. Вольф, С. Гелей, В. Зіновчук, П. Норт, А. Пантелеймоненко, А. Пожар [7], П. Саблук [9], М. Туган-Барановський, В. Хомутенко та ін. Разом з тим, проблема впливу кооперації на збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції потребує подальшого дослідження.

II. Постановка завдання

Метою статті є вивчення особливостей розвитку кооперації в сільському господарстві, визначення її впливу на нарощення обсягів товарообороту аграрними підприємствами та обґрунтування переваг і проблемних аспектів використання кооперації в контексті збільшення обсягів експорту зернових аграрними підприємствами регіону.

III. Результати

Кооперація сільськогосподарська – це вид кооперації, яка об'єднує сільськогосподарських товаровиробників для спільного виробництва продукції або здійснення інших видів діяльності щодо забезпечення економічних потреб своїх господарств (переробка, збут продукції, постачання засобами виробництва тощо). У багатьох сучасних розвинутих капіталістичних країнах сільськогосподарська кооперація є складним соціально-економічним організмом, що охоплює виробництво сільськогосподарської продукції, її переробку, зберігання, реалізацію, кредитування сільського господарства, виробництво для неї засобів виробництва, а також постачання їх фермерам [6].

Відповідно до форми й ступеня спеціалізації виробничо-господарської діяльності і послуг, аграрні підприємства конкретного регіону можуть об'єднуватися в кооперативи декількох видів. Так, обслуговуючі кооперативи спрямовують свою діяльність на обслуговування сільськогосподарського виробництва; збутові – створюють з метою збуту сільськогосподарської продукції і реалізації її на ринку; виробничі кооперативи здійснюють господарську діяльність на засадах підприємництва і з метою отримання доходу; кооперативи-постачальники створюють з метою об'єднання зусиль сільськогосподарських товаровиробників у забезпеченні матеріально-технічних потреб для ведення сільськогосподарських робіт [9].

Дослідивши особливості функціонування та мети створення різних видів кооперативів, ми дійшли висновку, що для більшості аграрних підприємств регіонів України оптимальним варіантом об'єднання може стати виробничий або обслуговуючий кооператив. Крім того, ми провели порівняльну характеристику основних рис (мета діяльності, засновники, трудова участь у процесі виробництва, розподіл прибутку, можливість надання послуг нечленам кооперативу, оподаткування діяльності) виробничих та обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів. Зазначені дослідження дають нам змогу стверджувати, що для підприємств зернової галузі доречно створювати саме обслуговуючі кооперативи, які спрямовуватимуть свою діяльність на обслуговування зерновиробництва учасників кооперативу. Крім того, вони можуть надавати комплекс послуг, пов'язаних із виробництвом, переробкою, збутом зернової продукції.

Згідно з даними Державної служби статистики України, урожай 2014 р. становив понад 63,8 млн т. Загальний обсяг експорту, за прогнозом, у 2014/15 р. становить близько 37 млн т, або на 15% більше за обсяги експорту у 2013/14 р. Таким чином, частка експорту становить майже 58% загального врожаю зернових [5].

Разом з тим, згідно з даними Forbes Україна, експорт 59% загального обсягу зернових забезпечує 10 найбільших зернотрейдерів, про які уже згадувалося [10]. Здійснивши не складні розрахунки, можна з упевненістю стверджувати, що трейдери в 2014/2015 р. на зовнішній ринок можуть по-

ставити від 22 млн т до 30 млн т. При цьому, невеликі аграрні підприємства – виробники зернової продукції самостійно на зовнішній ринок поставлятимуть від 7 млн т до 15 млн т зерна.

Враховуючи вищезазначене (як конкретні показники експорту зернових підприємствами України, так і загальні дослідження щодо можливостей кооперації), зазначимо, що нарощування експорту зернових саме невеликими аграрними підприємствами можливе за умов створення обслуговуючого кооперативу.

Для обґрунтування доцільності використання кооперації з метою нарощення обсягів експорту зернових аграрними підприємствами нами проведено SWOT-аналіз розвитку коопераційних об'єднань у сфері виробництва та збуту зернової продукції (табл.).

Перед аграрними підприємствами окремого регіону, які мають на меті створити обслуговуючий сільськогосподарський кооператив, постали певні проблеми, основними з яких є слабка державна підтримка обслуговуючої кооперації; обмежений доступ до кредитних та інвестиційних ресурсів; загальна політична й фінансова нестабільність України. Разом з тим, спостерігається значна кількість позитивних аспектів: від конкурентоспроможності виробленого зерна на світовому ринку до можливості співпраці з міжнародними організаціями з питань розвитку кооперативного руху, у тому числі й отримання коштів на створення та розвиток обслуговуючих кооперативів.

Крім того, не можна забувати про той факт, що новостворений кооператив матиме потужності для зберігання, очистки й сушіння зерна, учасники кооперативу зможуть сформувати необхідну партію зерна для реалізації на зовнішній ринок, де ціна в середньому на 30–40% вища ніж на внутрішньому. Звичайно, при цьому необхідно врахувати витрати на експорт продукції, які за даними Української аграрної конфедерації при відвантаженні на умовах FOB становлять від 180 до 250 грн/т. Вони включають витрати на формування відповідних за кількістю і якістю партій, договори щодо складування продукції, оформлення сертифікатів та інших супроводжувальних документів, транспортування до портів, пропускних пунктів.

Таблиця

SWOT-аналіз розвитку коопераційних об'єднань у сфері виробництва та експорту зернової продукції аграрними підприємствами регіону*

МОЖЛИВОСТІ	СИЛЬНІ СТОРОНИ
<ul style="list-style-type: none"> – низька можливість отримання високої частки доданої вартості у виробничо-збутовому ланцюгу без кооперації; – формування переробно-збутових міні-кластерів кооперативного типу; – інформаційна та консультативна підтримка розвитку кооперації в регіонах; – співпраця з міжнародними організаціями з розвитку кооперативного руху, у тому числі й отримання коштів на створення та розвиток обслуговуючих кооперативів; – активізація роботи вищих навчальних закладів з підготовки спеціалістів для роботи в кооперативах 	<ul style="list-style-type: none"> – збільшення обсягів виробництва зерна в регіонах України; – конкурентоспроможність українського зерна на світовому ринку; – наявність транспортної інфраструктури для збуту продукції на внутрішній ринок країни та на закордонні ринки; – досвід створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у регіонах

Продовження таблиці

СЛАБКІ СТОРОНИ	ЗАГРОЗИ
– слабка державна підтримка розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації; – низький рівень професійних знань управлінського персоналу обслуговуючого кооперативу; – обмежений доступ до інвестиційних і дешевих кредитних ресурсів	– політична й фінансова нестабільність України; – поширене ототожнення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з колишніми колгоспами

Таким чином, створення обслуговуючого кооперативу дасть можливість підвищити прибутковість зерновиробництва за рахунок самостійної реалізації зерна на зовнішній ринок від 15% до 25%. Відповідно, аграрним підприємствам буде вигідно нарощувати прямий експорт зернових.

План створення сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу повинен включати обґрунтування мети діяльності кооперативу (зберігання, доведення до необхідних стандартів і збут вирощеного в господарстві – члена кооперативу урожаю зернових культур і отримання за нього найкращої ціни); визначення завдань новоствореного об'єднання (забезпечення членів кооперативу приміщенням для зберігання вирощеного в господарствах зерна; очищення та

просушування зерна членів кооперативу; пошук вигідних для членів кооперативу покупців на їхнє зерно, у тому числі й за кордоном; переробка та реалізація зерновідходів; нарощення обсягів виробництва зернових та ін.); врахування існуючих можливостей (об'єкти для формування бази кооперативу: складські приміщення; майно окремих членів кооперативу; окремі вузли зерноочисної машини, засоби для транспортування продукції тощо; трудові ресурси: працівники господарств); розуміння необхідності коштів і вкладень (початкові вкладення, які формують із внесків членів кооперативу).

Загальну схему реалізації зерна на світовий ринок через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив наведено на рис. 1.

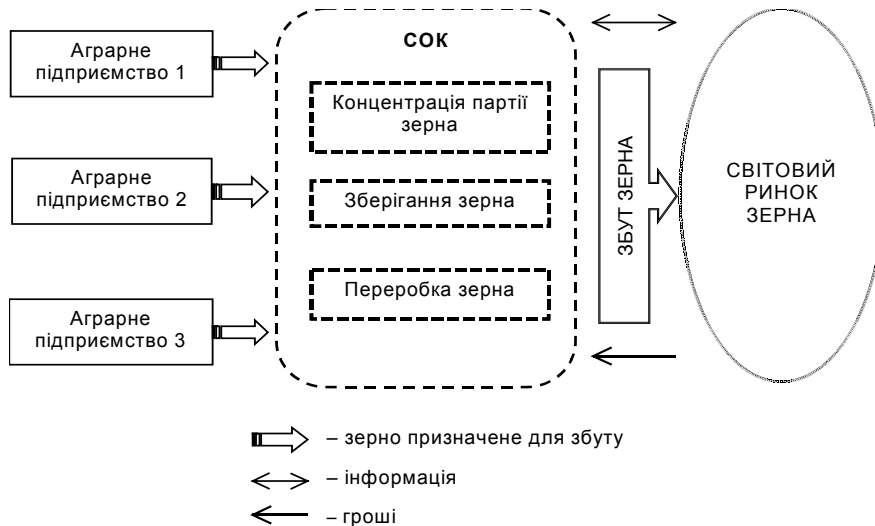

Рис. 1. Схема збуту зерна через сільськогосподарський обслуговуючий кооператив

Здійснений аналіз теоретичних і практичних аспектів організації та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дає підстави підтвердити перспективність розвитку кооперативного сектора в аграрному секторі регіону й потенційні його можливості щодо вирішення переважної

більшості проблем, через які дрібні й середні аграрні підприємства самостійно не здійснюють експорт зернових. Разом з тим, названі кооперативи функціонують у досить складних соціально-економічних і політичних умовах і лише за наявності певних факторів можуть бути успішними (рис. 2).

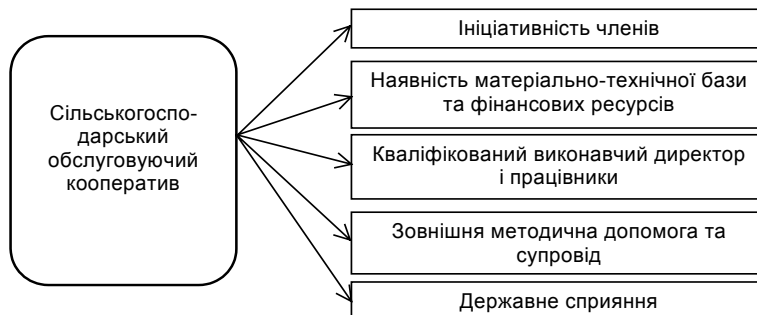

Рис. 2. Фактори успішної діяльності сільськогосподарського обслуговуючого кооперативу

Отже, ініціативи з боку товаровиробників і наявної матеріально-технічної бази кооперативу для успішної його діяльності недостатньо. Важливою є зовнішня, зокрема державна підтримка та зовнішня методична підтримка. Враховуючи складну політично-фінансову ситуацію, в якій перебуває Україна у 2014–2015 рр., ми не говоримо про державну підтримку в контексті фінансування розвитку кооперації в сільському господарстві. Разом з тим, держава має можливість закріпити за сільськогосподарськими обслуговуваними кооперативами гарантований неприбутковий статус; сприяти запровадженню та ефективній реалізації Європейських проектів щодо розбудови системи сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні; залучати провідних українських і зарубіжних учених і практиків до розробки та реалізації стратегії розвитку Національної спілки сільськогосподарських кооперативів України та створення регіональних об'єднань, організувати навчання і підвищення кваліфікації працівників таких кооперативів тощо.

IV. Висновки

Отже, проведене дослідження засвідчило можливість ефективного використання потенціалу кооперації в контексті нарощення обсягів експорту зернових аграрними підприємствами окремих регіонів. Так, створення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів дасть змогу аграрним підприємствам отримати якісні та дешеві послуги зі зберігання, очищення, отримання оцінки якості зерна. Крім того, об'єднавши зусилля, досліджувані підприємства зможуть формувати достатні за обсягом партії зерна для самостійного його експорту, а відтак і збільшити прибутковість зерновиробництва (за розрахунками автора від 15% до 25%). Така ситуація приведе до можливості оновлення матеріально-технічного забезпечення підприємств, покращення соціального становища працівників, розвитку окремої сільської території та регіону.

Список використаної літератури

1. Allan B. Cluster Policy: Issues for Social Enterprise / B. Allan // Milton Keynes: Paper to Social Enterprise Research Conference. – 2004. – № 7.
2. Birchall J. Co-operatives and the Millennium Development Goals / J. Birchall. – Geneva : ILO, 2004.
3. Бабенко С. Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці : монографія / С. Г. Бабенко. – Київ : Наукова думка, 2003. – 332 с.
4. Гончаренко В. В. Напрямки відродження кооперативного руху та роль сільськогосподарських кооперативів у цьому процесі / В. В. Гончаренко, О. П. Чукурна. – Донецьк : Коопінформ, 2002. – 27 с.
5. Гравці зернового ринку домовились обмежити експорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zerno.org.ua/>.
6. Кооперація в сільському господарстві розвинутих країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-referat.com>.
7. Пожар А. А. Кредитно-кооперативний сектор економіки європейських країн : монографія / А. А. Пожар. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – 269 с.
8. Перспективи українського експорту зернових [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zernoua.info/news/6655.html>.
9. Саблук П. Т. Кооперація в аграрній сфері виробництва / П. Т. Саблук, В. В. Зіновчук, Ю. Я. Лузан, Ю. О. Лупенко, М. Й. Малік / Українська академія держ. управління при Президентові України; Український НДІ продуктивності агропромислового комплексу. – Київ : УАДУ, 2003. – 72 с.
10. Топ-10 трейдерів – операторів рекордного експорту зерна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/business/1367221-top-10-trejderiv-and8722-operatoriv-rekordnogo-eksportu-zerna>.

Стаття надійшла до редакції 16.01.2015.

Тимофеева Г. С. Использование потенциала системы кооперации в контексте наращивания объемов экспорта зерновых аграрными предприятиями региона

В статье определена необходимость реализации потенциала кооперации с целью наращивания экспорта зерновых аграрными предприятиями региона. Исследовано развитие кооперации в развитых странах мира. Проведен SWOT-анализ развития кооперационных объединений в сфере производства и экспорта зерновой продукции аграрными предприятиями региона. Приведена схема сбыта зерна через сельскохозяйственный обслуживающий кооператив. Описаны факторы успешной деятельности сельскохозяйственного обслуживающего кооператива и определены направления государственной поддержки развития кооперации в аграрном секторе экономики.

Ключевые слова: кооперация, сельскохозяйственный кооператив, сельскохозяйственный обслуживающий кооператив, экспорт, мировой рынок зерна, аграрное предприятие.

Tymofieva H. Potential Use of Cooperation in the Concept of Grain Export Increasing by Agrarian Enterprises of the Region

Significant amounts of domestic grain production and sustained high demand for it in the global market promote entry of Ukrainian agricultural enterprises to the world's leading exporters of grain. Agricultural cooperatives is the leading cooperative sector of the economy of Ukraine plays an

important role in increasing retail turnover, harvesting of agricultural products, development of logistics farms. So, from the way we believe that agricultural cooperation can promote greater exports of grain agricultural enterprises in the region.

The article outlines the need to realize the potential of cooperation in order to increase the exports of grain by agrarian enterprises in the region. The main reason of this situation is belonging of the main export volumes of grain products to the ten largest grain traders of Ukraine. At the same time, grain producers receive a minimum price for their products. The development of cooperation in the world was investigated. The main types of cooperatives, which can combine domestic farms depending on the form and degree of specialization, industrial and economic activity were named. A SWOT-analysis of cooperative associations in the production and export of grain by agrarian enterprises of the region had been done in order to identify opportunities and threats of cooperative usage. It was noted that the development of cooperation in the regions of Ukrainian grain production contributes to such items as an increase in grain production in the regions of Ukraine; availability of transport infrastructure for sales in domestic and foreign markets; experience of agrarian cooperatives and domestic enterprises. The scheme of grain sales on foreign markets through agrarian cooperatives was shown. We describe the general content of the functioning of agrarian cooperatives, which is aimed to increase the amount of grain export by agrarian enterprises in the region. The successful agrarian cooperative activities, including the way the cooperative improves skills of workers and the need of external assistance and methodological state promotion were named. The ways of state support cooperation development in the agrarian sector of Ukraine were described.

Key words: *cooperation, agrarian cooperative, agrarian service cooperatives, exports, world market of agrarian enterprises.*